

DJECA I KONFLIKTI: DJECA KAO INSTRUMENTI I OBJEKTI MEĐUNARODNE SIGURNOSTI

Jelena Galijašević *

UDK: 355.01-053.2-058.65

355.1-053.2-058.65

355.02:364.271-053.2-058.65

355.02:343.62-053.2-058.65

Primljeno: 3. VII. 2018.

Prihvaćeno: 17. VII. 20018.

SAŽETAK

Djeca su prisutna u međunarodnoj politici tijekom cijele povijesti. Međutim, njihova uloga u politici rata i mira mijenjala se s promjenom predodžbi koje su odrasli imali o vrijednosti djetinjstva. Moderna koncepcija djetinjstva kao perioda nevinosti i ranjivosti koju treba zaštititi dala je djeci meku moć i učinila ih instrumentima političke i ratne propagande kroz brojne uloge, poput uloga simbola nacionalnog identiteta, ikona rata, zona mira, sredstava legitimizacije nasilja i druge. Ranjivost odraslih spram djece, više nego ranjivost same djece, generirala je politički kapital djetinjstva i omogućila njegovo korištenje kao sredstva manipulacije odraslima. Djeca su također direktno uključena u oružane sukobe, kao žrtve i kao počinitelji. Djetinjstvo na taj način postaje objekt međunarodne sigurnosti. Oko 350 milijuna djece danas živi u zonama oružanih sukoba, više od jedanaest milijuna njih je u izbjeglištvu, dok 300 tisuća djece služe kao vojnici. Evolucija *novih ratova*, koju prati trend proliferacije naoružanih skupina, privatizacije nasilja te premještanja ciljeva rata iz političko-ideološke u ekonomsku sferu, omogućila je još intenzivniju eksploataciju djece u sukobima. Napore uložene u stvaranje učinkovite međunarodne pravne zaštite djece potkopavaju brojne kontradikcije u međunarodnom pravu koje otvaraju prostor za pitanje je li učinkovita međunarodna zaštita djece uopće moguća.

Ključne riječi: djeca, oružani sukobi, koncepcija djetinjstva, prava djeteta, novi ratovi, međunarodna sigurnost, djeca vojnici.

DJETINJSTVO – POJAM, KONCEPT, KONCEPCIJA

Prisutnost djece u politici i ratovima nije fenomen modernog doba. Od djece križara do Titovih pionira djeca su igrala političke uloge. Kako tvrdi Helen Brocklehurst, „uglavnom je samo naše priznanje – a ne prisutnost djece u politici – ono što je novo” (Brocklehurst 2010: 408). Shvaćanje značenja i vrijednosti djetinjstva mijenjalo

* Jelena Galijašević (jelena.galijasevic@gmail.com) je magistra međunarodnih odnosa i diplomacije. Rad je proizašao iz istoimenog diplomskog rada koji je autorica izradila i obranila na Libertas međunarodnom sveučilištu u lipnju 2018.

se tijekom povijesti. Iako je pojam *dijete* naizgled jednoznačan, ni danas nemamo njegovu jedinstvenu, preciznu i sveobuhvatnu definiciju. Što je djetinjstvo? Koja su to posebna svojstva koja djetinjstvo razlikuju od odrasle dobi? Kada i kako se događa metamorfoza iz djeteta u odraslu osobu? Odgovori na ova pitanja razlikuju se iz prostorne i vremenske perspektive. Odnosno različite kulture dat će različite odgovore, kao i pripadnici iste kulture u različitim vremenima i okolnostima. Takva različita shvaćanja djetinjstva oblikuju i različite uloge djece u društvu i politici.

Teorije djetinjstva

Studiji djetinjstva relativno su mlada disciplina, koja se razvila u protekla dva stoljeća. Francuski povjesničar Philippe Ariès autor je prve povijesne studije djetinjstva. U svojoj knjizi *Stoljeća djetinjstva* (1962) on daje vrlo opsežan prikaz razvoja koncepta djetinjstva u europskoj povijesti. Izučavajući likovne prikaze djece, te literarne zapise o njima, Ariès izvodi zaključke o evoluciji percepcije djetinjstva sve do modernog doba. Temeljna je teza njegova rada da koncept djetinjstva u Europi nije postojao sve do 17. stoljeća i da su tzv. predmoderna društva razlikovala samo dojenčad od odraslih. Arièsova teorija temelji se na krivoj pretpostavci da je umjetnost realistični prikaz socijalnih činjenica i ignorira mogućnost da su promjene u likovnim izričajima implikacije promjena u likovnim stilovima i pravcima (Archard 2004).

David Archard uvodi pojam koncepcije djetinjstva te tvrdi da koncept djetinjstva razlikuje djecu od odraslih u odnosu na nespecificiran skup atributa, dok je koncepcija djetinjstva specifikacija tih atributa. Odnosno, imati *koncept djetinjstva* znači prepoznati da se djeca razlikuju od odraslih; imati *koncepciju djetinjstva* znači imati stav o tome koje su specifične razlike između djece i odraslih. Stoga se, suprotno Arièsovoj tvrdnji, može zaključiti da su predmoderna društva imala koncept djetinjstva, ali su imala i bitno različitu koncepciju djetinjstva nego što je ima moderno društvo.

U drugoj polovini 19. stoljeća djetinjstvo postaje predmet znanstvenog istraživanja. Takozvani razvojni model djetinjstvo vidi kao fazu razvoja čovjeka čija je svrha dosezanje zrele dobi, te u kojoj je najvažnija biološka komponenta.

S druge strane, pobornici novonastale sociologije djetinjstva tvrde da djetinjstvo nije biološka kategorija, već društveni konstrukt. Poput distinkcije kategorija roda i spola u feminističkoj teoriji, psihofizička nerazvijenost djece je biološka realnost, dok je djetinjstvo društveno konstruirana kategorija koja je okvir za razumijevanje bioloških činjenica. Prema međunarodno prihvaćenoj definiciji, dijete je osoba mlađa od 18 godina. Međutim, takva osoba može biti i radnik, domoljub, borac, skrbnik, majka ili otac, suprug ili supruga, što su sve različite društvene uloge djece. Mnogo je zabilježenih upotreba djece kao političkih valuta – kao prijatni, modela, simbola i ikona. Sve su to različiti sadržaji pojma djetinjstva koji su društveno inducirani i konstruirani (Brocklehurst 2010: 409).

Granice, dimenzije i faze djetinjstva

Međunarodnopravna definicija djeteta kao osobe mlađe od 18 godina nije ni univerzalna, ni precizna kao što na prvi pogled izgleda. Osoba od 16 godina na Zapadu se smatra djetetom, dok je osoba od 12 godina u Afganistanu, gdje je prosječni životni vijek 44 godine, odrasla osoba od koje se očekuje da pridonese zajednici. U Liberiji, pak, desetogodišnjak je dijete prije i poslije ratnog sukoba, dok je za vrijeme rata primoran biti odrastao muškarac. U Izraelu su putem vojnih naloga palestinska djeca u dobi od 16 godina *prekvalificirana* u odrasle kako bi mogli biti uhićeni i sudski gonjeni (Brocklehurst 2006). Iz ovih primjera je vidljivo da se društvena percepcija djetinjstva formira pod snažnim utjecajem kulture, kao i socijalnih, političkih i ekonomskih čimbenika, te generira različite uloge djece u društvu i politici.

Društvena percepcija djetinjstva očituje se u razumijevanju tri temeljna obilježja djetinjstva – trajanju, prirodi i važnosti djetinjstva. Ta se obilježja oblikuju iz triju aspekata promatranja, a to su: granice, dimenzije i faze djetinjstva.

Granice djetinjstva odnose se na trenutak kada djetinjstvo počinje i kada završava. Dok je sasvim jasno da djetinjstvo počinje trenutkom rođenja, godine prelaska u odraslu dob se razlikuju od kulture do kulture u formalnom i neformalnom smislu. Punoljetnost je socijalni, vjerski, kulturološki i pravni instrument kojim društvo identifikira prelazak iz djetinjstva u zrelu dob. U tom smislu godine su često loš indikator razgraničenja (Brocklehurst 2006). Iako pravni sustav može imati ključnu važnost u određivanju donje granice posjedovanja formalne, pravne odgovornosti i time, može se reći, definirati pravnu granicu djetinjstva, mnoga društva prakticiraju neformalne podjele društvenih uloga i odgovornosti koje predstavljaju kulturološke granice djetinjstva. Zato, u praksi, djetinjstvo u nezapadnim društvima traje daleko kraće nego na Zapadu i završava s otprilike 8 do 12 godina starosti. Kulturološki kriteriji zrelosti mogu biti početak rada, završetak školovanja, ulazak u pubertet, zaruke, brak... (Boyden i Levison 2000). Ovi kriteriji razlikuju se i prema spolu i socijalnom statusu. U nekim nezapadnim civilizacijama djetinjstvo djevojčicama završava između 8. i 10. godine života, a dječacima između 10. i 12. godine (Archard 2004). U Bangladešu se dijete koje radi smatra odraslim, za razliku od njegova vršnjaka koji se školuje (Boyden i Levison 2000).

Društvene, ekonomske i političke okolnosti i prioritete mogu snažno utjecati na određivanje granica djetinjstva. U Afganistanu, primjerice, gdje je prosječni životni vijek 44 godine, rad malodobne djece neophodan je za preživljavanje društva, pa se i granica djetinjstva pomakla nadolje. U Izraelu su putem vojnih naloga palestinska djeca u dobi od 16 godina *prekvalificirana* u odrasle, te mogu biti uhićeni i sudski gonjeni kao odrasli, dok se njihovi izraelski vršnjaci smatraju djecom. Afrički dječaci postaju muškarci kad to vojna obveza zahtijeva. U Sudanu su pobunjeničke skupine regrutirale 12.500 dječaka. Kriterij mobilizacije bio je da su im izrasla barem dva kutnjaka (Brocklehurst 2006).

Za gornju granicu djetinjstva često se uzima ulazak u pubertet, odnosno stjecanje sposobnosti reprodukcije, što pojedinca čini spremnim da pridonese boljitku društva

i njegovoj tradiciji. U mnogim društvima postoje vjerski rituali kojima se obilježava ta granica. U judaizmu, primjerice, u 13. godini, te u islamu ovisno o fizičkoj zrelosti djeteta. Seksualna nevinost, odnosno nesposobnost, široko je prihvaćena kao sinonim djetinjstva, te postoji generalno slaganje među kulturama oko toga da je osoba do početka puberteta nesumnjivo dijete (Brocklehurst 2006).

Dimenzije djetinjstva su različite perspektive iz kojih se gleda na djetinjstvo. To znači da postoji više načina prikazivanja razlika između djece i odraslih. Može se govoriti o 1) moralnoj ili pravnoj dimenziji iz koje se maloljetnike smatra nesposobnima da budu odgovorni za svoja djela, 2) epistemološkoj ili metafizičkoj dimenziji iz koje su maloljetne osobe viđene kao osobe kojima, zbog njihove nezrelosti, nedostaje razuma i znanja, te 3) političkoj dimenziji koja mlade ljude vidi kao nesposobne da pridonesu i sudjeluju u vođenju zajednice.

Granice djetinjstva često nisu jednake u svim dimenzijama djetinjstva. Primjerice, u mnogim američkim državama djeca sa 16 godina nemaju političku i pravnu zrelost, ne mogu se vjenčati, sastaviti oporuku ili potpisati ugovor, ali se zato mogu legalno priključiti vojnim snagama. U Indiji osoba od 10 godina nema politička prava, ali se može legalno zaposliti, dakle iz perspektive radne sposobnosti smatra se odraslom osobom (Brocklehurst 2006).

Faze djetinjstva su dijelovi od kojih se sastoji razdoblje od rođenja do odrasle dobi čovjeka. Različite kulture različito dijele djetinjstvo i pridaju različitu važnost njegovim fazama. Zapadna koncepcija djetinjstvo dijeli na dojenačku dob, djetinjstvo u užem smislu, adolescenciju i mladost. Skoro sve kulture slažu se oko trajanja dojenačke dobi, perioda najveće ranjivosti djeteta i njegove ovisnosti o skrbi roditelja, koje, uz određena odstupanja, okvirno traje prvih pet godina života. Adolescencija je ključna faza djetinjstva u modernoj koncepciji djetinjstva. Sam pojam pojavio se u 19. stoljeću da bi, kako navodi Ariès (1962), svoju najveću važnost dobio u 20. stoljeću, koje on naziva *stoljećem adolescencije*. S obzirom na specifično razumijevanje psiholoških osobnosti adolescencije i njezinog društvenog značenja u suvremeno doba, ovu fazu djetinjstva, kako tvrdi Archard (2004), možemo smatrati modernim konstruktom.

DJECA KAO INSTRUMENTI MEĐUNARODNE SIGURNOSTI

Moderna koncepcija djetinjstva

Moderna koncepcija djetinjstva podrazumijeva zapadnu liberalnu percepciju djeteta koja se razvila tijekom 20. stoljeća pod utjecajem demografskih promjena nakon Drugog svjetskog rata, geopolitičkih promjena nakon hladnog rata, te razvoja kapitalističko-konzumerističkog društva 21. stoljeća. Moderna koncepcija učinila je dijete objektom pozornosti i zaštite, te ikonom i projekcijom liberalnih vrijednosti zapadnog društva. Globalizacijom tih vrijednosti zapadna koncepcija djetinjstva je postala univezalni standard i kriterij za ocjenjivanje nezapadnih koncepcija koje su proglašene pogrešnim i štetnim (Brocklehurst 2006). Coppock i McGovern (2014) smatraju da je superiornost moderne koncepcije djetinjstva pretpostavljena i na-

metnuta globalno univerzalnim standardom prema kojem se ocjenjuje kvaliteta svih djetinjstva, a to je Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta. Univerzalno dijete UN-a unijelo je novu gramatiku i sintaksu u javne diskusije i omogućilo SAD-u da nakon pada „zlog carstva“ SSSR-a i dalje lako mobilizira potporu za svoje vanjsko-političke akcije. Budući da su ideje poput *demokracije* i *slobode* počele naglo gubiti svoju pokretačku moć, djeca su postala novi pokretač javnog djelovanja. Doktrina spašavanja svijeta od komunizma zamijenjena je doktrinom spašavanja djece širom svijeta od gladi i stradanja (Moeller 2002).

Na taj je način moderna koncepcija djetinjstva od djece stvorila instrumente suptilne manipulacije odraslima. Potreba odraslih da zaštite ranjivost djetinjstva postala je izvor novih načina njegove političke eksploatacije. Djeca su postala političke valute, instrumenti održanja nacije i režima, sredstva legitimizacije nasilja, te ikone rata i stradanja. Djeca izazivaju spremnost na akciju odraslih, djeca izazivaju potrebu odraslih za biranjem politike koja će štititi djecu, djeca daju snagu odraslima u borbi. Djeca su savršeno suptilno oružje današnje politike.

Djeca kao simboli nacionalnog identiteta

Na djecu se može gledati kao na simbole budućnosti naroda. Mladi naraštaji su nesumnjivo biološki instrument izgradnje i održanja nacije zbog čega se često koriste i kao propagandni instrumenti jačanja nacionalne sigurnosti i snage. U tom kontekstu djeca, zajedno s majkama, postaju instrumenti populacijskih politika. Quine navodi kako je fašistički režim u Italiji za opadanje nataliteta i degeneraciju nacije optuživao moderni način života koji je produkt industrijskog kapitalizma. Taj moderni trend, smatrali su fašistički teoretičari, koji potiče zapošljavanje i emancipaciju žena, doveo je do njihova otuđenja od reproduktivne obaveze prema državi i narušio *prirodnu neravnotežu* spolova. Stoga su fašistički teoretičari sugerirali da se cijeli državni aparat, birokracija, pravosuđe i policija stave u funkciju osiguranja opstanka nacije provodeći mjere poput poništavanja brakova bez djece i kriminalizacije celibata (Quine 1990).

Djeca su dragocjen biološki resurs čijom se *proizvodnjom* vrlo često manipulira u svrhu osiguranja budućnosti ili pak uništenja neke nacije. Kao takva, djeca su često planski premještana kao *kolektivno mobilno tijelo* kojim se može upravljati. Poznati su slučajevi *izvoza* djece u Australiju i Novi Zeland, koji su provodile britanske agencije poput agencije Bernardo's, koja je između 1882. i 1965. godine izvezla 33.000 djece. U Australiji djeca su oduzimana Aboridžinima i pripadnicima otočkih naroda iz Torresova prolaza, te davana na posvojenje kako bi se asimilirala u bijelo društvo i promijenila svoj nacionalni identitet. Ova praksa bila je zakonita sve do 1967. godine. Masovna evakuacija djece provedena je s povlačenjem američkih vojnih jedinica iz Vijetnama 1975. godine. Cilj te akcije bio je sprečavanje njihove daljnje izloženosti komunističkoj indoktrinaciji. Djeca su ovdje shvaćena ne samo kao budućnost nacije, nego kao budućnost režima i ideologije koja se može preodgojiti u novoj surogat domovini (Brocklehurst 2010). Kako bi se potkopala budućnost neke nacije, djeca često postaju izravne mete. U građanskom ratu u Ruandi djeca Tutsija strateški su

ubijana da bi se potkopala budućnost tog naroda. „Kako je jedan politički komentator objavio u Ruandi prije izbijanja nasilja, ‘da bi iskorijenio velike štakore, moraš ubiti male štakore’” (Brocklehurst 2010: 409).

Djeca kao instrumenti ratne propagande

Budući da je suvremeno društvo *dijete-centrično* orijentirano i izrazito osjetljivo na patnju i stradanja nevinog djetinjstva, djeca se vrlo uspješno koriste kao sredstva legitimizacije nasilja, odnosno mobilizacije potpore za vojnu akciju kojom će se zaštititi *ugrožena* djeca. Medijski i javni prostor postao je prepun slika nevine djece koja pate. Došlo je po proliferacije slike djeteta, i to ne slike bilo kakvog djeteta, već privlačnog djeteta lijepog lica koje je postalo literarni instrument i slikovni konstrukt suprotstavljen iskvašenim osobinama odraslih (Moeller 2002). „Djeca čija se lica i strah prikazuju izbliza, dio su onoga što Erica Burman opisuje kao ikonografiju izvanrednih stanja ili pornografiju katastrofa” (Brocklehurst 2010: 420). Lijepo, nerazvijeno dijete kao simbol ranjivosti ukazuje na ozbiljnost situacije, te na nužnost patriotskog i zaštitničkog odgovora (Brocklehurst 2010).

Jedna od najvećih priča ratne propagande, koju je proizvela američka tvrtka za odnose s javnošću Hill and Knowlton, a platila kuvajtska kraljevska obitelj, govori o iračkim vojnicima koji su kuvajtsku djecu nasilno uklanjali iz inkubatora. Priča je uspjela generirati golemu zapadnu potporu vojnoj intervenciji (Brocklehurst 2010). Recentni događaji u Siriji također su dobar primjer eksploatacije djece u svrhe ratne propagandne. Neposredno prije zračnog napada SAD-a, Francuske i Britanije na Siriju, mediji širom svijeta poslali su slike nevine djece nastradale u navodnom napadu kemijskim oružjem koji je naložio sirijski predsjednik.

Zaštita djece bila je dovoljno dobro opravdanje i za razvoj nuklearnog naoružanja. „U američkom ‘hladnoratovskom konsenzusu’ iz pedesetih i ranih šezdesetih godina, nuklearna prijetnja bila je personificirana kao ikonografski prikaz ranjivog zapadnog djetinjstva” (Brocklehurst 2010: 421). Zaštita nevine i nezaštićene djece (bez iznimke predstavljene kao pripadnici bijele rase, srednje klase) od vanjskog neprijatelja Zapadu je poslužila kao motiv i opravdanje za izgradnju moćnog nuklearnog oružanog sustava (Brocklehurst 2010). Djeca nisu korištena samo kao instrument legitimizacije proliferacije nuklearnog oružja, već i kao instrument neutralizacije negativnih konotacija na njegovu moć razaranja. Nuklearne bombe nazivane su *mali dječaci* i *djeca*, eksplozije su uspoređivane s procesom rađanja, a nuklearna sposobnost djelovanja povezivala se sa stvaralačkim kapacitetom unatoč svom destruktivnom potencijalu (Brocklehurst 2010).

Djeca su često projekcije političkih agendi odraslih. Moeller navodi primjer šestogodišnjeg dječaka Eliána Gonzáleza koji je izazvao eskalaciju političkih rasprava nakon što se pojavio na naslovnica kao jedini preživjeli među migrantima koji su neuspješno pokušali prijeći kubansko-američku granicu. I kubanska i američka strana koristile su različite slike ovog dječaka kako bi ojačale svoju političku poziciju. Fotografije prestravljenog Eliána pred federalnim agentima iskorištavali su protivnici

Castrove politike, koji su propagirali ljudska prava i slobode; fotografije nasmijanog Eliána u očevim rukama koristila je pozicija koja zagovara njegov povratak na Kubu i protivi se Eliánovu pravu na politički azil. Tako je ovaj šestogodišnjak postao simbol različitih političkih pozicija i rasplamsao debate oko kubanskih migranata koje sežu daleko šire od njegovog individualnog slučaja (Moeller 2002).

Dok dosadašnji primjeri pokazuju modele korištenja djece u politici demokrat-
skih društava, totalitarni režimi gotovo su ovisni o različitim vidovima manipulacije
djecom. Sovjetska i nacistička propaganda pružaju brojne primjere nacionalizacije
i militarizacije djece. Djeca su korištena u političkim govorima, nastupima i tisku,
te antinatalitetnim i pronatalitetnim politikama. Režim je odgajao djecu putem po-
litičke socijalizacije u školi, te omladinskih pokreta koji su korišteni i u vojne svrhe
(Brocklehurst 2010).

Djeca imaju ulogu i u mirovnoj politici. Sama prisutnost djece u ratnom sukobu
može se iskoristiti kao temelj izgradnje mirovne strategije i početak pregovora za-
raćenih strana. Tako su djeca u Sudanu bila dio mirovne taktike u ulozi *zona mira*.
Naime, izvršni direktor UNICEF-a s vođama Sudanske narodne oslobodilačke armije
i vlade Sudana dogovorio je privremeno primirje kako bi osoblje humanitarne po-
moći moglo doći do djece. U operaciji *Lifeline Sudan* hrana i pomoć stigli su do
90 tisuća djece. Zone mira kasnije su organizirane u Salvadoru, Ugandi i Libanonu
(Moeller 2002).

Djeca zajedno sa ženama mogu biti jak motiv borcima u ratu, ali mogu biti i
njihov izvor slabosti. Žene i djeca su lake mete, te često indirektno žrtve onda kada
se zapravo želi naštetiti, ucijeniti i povrijediti muškarce koji imaju žene i djecu. S
druge strane, upravo ove nepolitičke osobine žena i djece omogućavaju da ih se
upotrebljava kao paravojne aktere, jer ne pobuđuju sumnju (Brocklehurst 2010). Sve
je više slučajeva korištenja djevojčica kao bombaša samoubojica. Nigerijska radikal-
na islamistička skupina Boko Haram u samoubilačkim napadima 2017. koristila je
najmanje 83 djece, od kojih je veći broj djevojčica (*UNICEF: Boko Haram use of child
bombers soars*, 2017). Izraz *žene i djeca* tipična je metafora mučeništva i slabosti na
koju se često pozivaju političari s govornice. Ove dvije riječi upotrijebljene zajedno
predstavljaju tradicionalnu parolu koja poziva na akciju. Neposredno prije vojne
intervencije na Siriju, turski predsjednik Recep Tayyip Erdogan pozvao je saveznike
na akciju riječima: „Okrenite se, pogledajte te žene i djecu...” (Aprcović 2018). Izraz
žene i djeca ima i preneseno pejorativno značenje neboraca, gubitnika, slabića. Kada
su američki vojnici slani u rat u Vijetnam, govoreno im je da će se boriti s mnoštvom
žena i djece. Žene, crnci i cijeli Treći svijet smatraju se infantilnim u relacijama moći.
Zemlje u razvoju redovno se prikazuju istovremeno kao zemlje pune djece i kao
infantilne zemlje (Brocklehurst 2006).

DJECA – ŽRTVE U ORUŽANIM SUKOBIMA

Više od 350 milijuna djece danas živi u područjima pogođenim oružanim sukobima (Kirolos 2018). U tim sukobima djeca nisu samo puki promatrači, nego i izravne žrtve. Njihova fizička, psihološka i emocionalna ranjivost čini ih lakim metama.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda definiralo je šest ozbiljnih povreda prava djeteta kao alat za sagledavanje posljedica rata na djecu te borbu za privođenje počinitelja pravdi. To su ubijanje i sakaćenje, regrutiranje i korištenje djece kao vojnika (prisilno ili dobrovoljno novačenje djece u bilo koju vrstu oružanih snaga), napadi na škole i bolnice, silovanje i ostale vrste seksualnog nasilja, otmice, te sprečavanje pristupa humanitarnoj pomoći (*Machel Study...*, 2009).

Rat negira sva prava djeteta – pravo na život, pravo na obitelj, pravo na zdravlje, pravo na osobni razvoj i pravo na njegu i zaštitu. Rat dovodi i do uništenja zdravstvenih ustanova koje su u situacijama rata najpotrebnije za zdravstvenu skrb ozlijeđene djece. Prema UNICEF-u, polovina medicinskog osoblja izbjegla je iz Sirije, a funkcionalna je svega trećina bolnica (Davison 2016).

Mnogi sukobi danas traju koliko i djetinjstvo, što znači da djeca od rođenja do odrasle dobi doživljavaju konstantne napade koji narušavaju njihov fizički, emocionalni, moralni, kognitivni i društveni razvoj. Sukobi u Siriji, koji traju već sedam godina, oduzeli su djetinjstvo milijunima djece. Pored proživljavanja svakodnevnih strahota, djeca već godinama ne idu u školu, što će imati dugoročne implikacije na njihov kognitivni i društveni razvoj te temeljno ugroziti njihove izgleda za perspektivnu budućnost (McDonald *et al.* 2017).

Mnoga djeca su prinuđena napustiti svoje domove. Prema podacima UNHCR-a trenutačno je 65,6 milijuna ljudi širom svijeta prisilno raseljeno. Među njima je 22,5 milijuna izbjeglica. Čak 55% od ukupnog broja izbjeglica dolaze iz Sirije, Afganistana i Južnog Sudana. Polovinu njih čine osobe mlađe od 18 godina (UNHCR, *Figures at a Glance*).

Prema podacima organizacije Save the Children International, u proteklih deset godina utrostručen je broj ubijene i osakaćene djece u oružanim sukobima. Među njima je 300 tisuća djece stradale od protupješačkih mina (CARE).

Silovanje predstavlja kontinuiranu prijetnju mladim djevojkama tijekom oružanog sukoba, kao i drugi oblici rodno uvjetovanog nasilja, uključujući prostituciju, seksualno poniženje i zlostavljanje, trgovanje ljudima i obiteljsko nasilje. Iako su zločini poput ubojstva i mučenja odavno proglašeni ratnim zločinima, na silovanje se gleda kao na nesretnu, ali neizbježnu nuspojavu rata. Rodno utemeljeno nasilje, osobito silovanje, predstavlja kršenje međunarodnog humanitarnog prava. Kada se dogodi u masovnim razmjerima ili kao dio orkestrirane politike, ta je dodana dimenzija prepoznata kao zločin protiv čovječnosti (Machel 1996). Djeca također mogu postati žrtve prostitucije nakon dolaska mirovnih snaga. U Mozambiku, nakon potpisivanja mirovnog sporazuma 1992. godine, pripadnici operacije Ujedinjenih naroda (ONUMOZ) regrutirali su djevojke u dobi od 12 do 18 godina kao svoje

prostitutke. Brojni izvještaji iz raznih zemalja potvrđuju da je brzi porast prostitucije maloljetnika uzročno-posljedično vezan s dolaskom mirovnih snaga nakon sukoba (Machel 1996).

DJECA – AKTERI U ORUŽANIM SUKOBIMA

Iako je regrutiranje djece vojnika Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda definiralo kao povredu prava djeteta, mnogi na djecu vojnike gledaju kao na odgovorne aktere u sukobima. Prema teoriji pravednog ratovanja, u ratu je nužno razlikovati borce od neboraca. Kada su u pitanju djeca, ovo razlikovanje nije sasvim jednoznačno. Unatoč međunarodnoj pravnoj normi da je dijete osoba mlađa od 18 godina, međunarodna dobna granica za dobrovoljno regrutiranje i uporabu vojnika postavljena je na 16 godina, a mnogi su i mnogo mlađi od te dobi (Brocklehurst 2010). Vojnici u dobi od 16 ili 17 godina, prema međunarodnom pravu, mogu se smatrati žrtvama, dok im istodobno to isto pravo dopušta da budu akteri. Procjenjuje se da se djeca vojnici danas koriste u više od 45 država i čine oko 10% naoružanih boraca. Odnosno, danas u svijetu približno 300 tisuća djece vojnika sudjeluje u 75% oružanih sukoba. Približno 50% njih su djevojčice. Budući da su njihovi životi vrlo potrošni, ukupna brojka mora biti znatno veća (Brocklehurst 2010).

Iako naoružane skupine pobunjenika najčešće koriste djecu u borbi, regrutiranje djece nije limitirano samo na nedržavne aktere. Prema podacima organizacije Child Soldiers International, 46 država (23%) još uvijek regrutira osobe mlađe od 18 godina u svoje oružane snage, dok 27 zemalja upravlja takozvanim *vojnim školama* gdje su djeca – u nekim slučajevima mlađa od 15 godina – klasificirana kao pripadnici oružanih snaga i prisiljena priključiti se vojsci nakon stjecanja diplome.

Nije uvijek lako prepoznati dijete vojnika. Stereotipne slike naoružanih tinejdžera samo su djelić slagalice strave. U dokumentu Cape Town Principles and Best Practices, koji je UNICEF donio 1997. godine, definicija djeteta vojnika glasi:

Dijete vojnik je bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina koja je dio bilo koje vrste državnih ili nedržavnih oružanih snaga ili naoružane skupine u bilo kojem svojstvu, uključujući, ali ne isključivo, kuhare, nosače, glasnike i one koji prate takve skupine, a koji nisu samo članovi obitelji. Uključuje djevojčice regrutirane u seksualne svrhe i za prisilni brak. Stoga se izraz dijete vojnik ne odnosi samo na dijete koje nosi ili je nosilo oružje. (Cape Town Principles and Best Practices, 1997: 12)

U ulozi nosača djeca često nose teret i do 60 kilograma u streljivu, oružju ili pak ozlijeđenim vojnicima. Djeca koja su previše slaba da bi nosila teret bivaju fizički kažnjena ili čak ubijena. Uloga glasnika može izgledati kao manje opasna od ostalih uloga djece u ratu, međutim, ona stavlja svu djecu pod sumnju, što je u Latinskoj Americi mnogu djecu koja nisu bila pripadnici pobunjeničkih skupina stajalo života. Izvješća govore da su nacionalne snage namjerno ubijale čak i najmlađu djecu na temelju sumnje da su glasnici pobunjeničkih skupina (Machel 1996).

Mnoge djevojčice sudjeluju u ratu u istim ulogama kao dječaci. Približno polovinu vojnika Tamijskih tigrova čine žene i djevojčice od 10 godina naviše. One su često planski odabrane za samoubilačke misije jer ih se na kontrolnim punktovima ne smije pretresati detaljno kao muškarce. Kada ne nose oružje, djevojčice se često koriste kao kućanice. Ipak, najčešća uloga djevojčica u vojsci je uloga seksualne robinje. Božja vojska otpora u Ugandi poznata je po otmicama djevojčica koje su potom udavane za vođe skupine (Machel 1996).

Čimbenici koji su omogućili porast broja djece uključene u sukobe

Djeca vojnici koriste se pretežno u zemljama Trećeg svijeta. Afrika se smatra epicentrom ovog fenomena. Naoružane skupine u gotovo svakoj afričkoj zemlji regrutiraju djecu vojnike. Primjeri su brojni: u građanskom ratu u Liberiji borilo se oko 16 tisuća djece, 36% djece u Angoli učestvovalo je u ratnim sukobima, dok Božja vojska otpora (LRA) u Ugandi gotovo isključivo koristi djecu u svojim akcijama. Tijekom desetogodišnjih sukoba s vladom, LRA je kidnapirala i regrutirala više od 12 tisuća maloljetnika, te također drži rekord najmlađeg zabilježenog vojnika na svijetu, starog samo pet godina (Singer 2001). Ovakva situacija je posljedica sljedećih čimbenika.

Propadanje zemalja Trećeg svijeta nakon hladnog rata dovelo je do velikog siromaštva. Težište socijalnih problema u propalim zemljama pada na najmlađe segmente populacije i stvara *izgubljene generacije djece* (Singer 2001: 160), koja su neobrazovana, pothranjena, marginalizirana i nezadovoljna, a kako brojnost svjetske populacije bude rasla, tako će i ovaj problem postajati sve ozbiljniji. Loši uvjeti života stvaraju izdašnu bazu za regrutiranje djece. Regrutirana djeca obično su djeca s ulice, sirotinja iz ruralnih područja, izbjeglice te ratna siročad.

Prirodne katastrofe i širenje zaraznih bolesti pridonose ovom trendu. Posebno je zabrinjavajuća epidemija AIDS-a u Africi. Čak 70% zaraženih HIV-om su stanovnici Afrike. Milijuni stanovnika Afrike svake godine umiru od posljedica ove bolesti, što stvara nove generacije siročadi (Singer 2001). Smrtnost od AIDS-a u Africi dovodi i do smanjenja vojnih kapaciteta i time povećane potrebe za novim izvorima regruta. Tamo gdje nema dovoljno odraslih za vojnu službu, djeca su rješenje.

Širenju trenda regrutiranja djece značajno pridonosi i proliferacija malog i lakog naoružanja. Lako naoružanje je znatno olakšalo direktno uključivanje djece u oružane sukobe s obzirom na to da ne iziskuje fizičku snagu i dugotrajnu obuku da bi ga se učinkovito koristilo na bojištu. Lagani kalašnjikov (AK-47) je najčešće korišteno i najlakše dostupno oružje na svijetu. Nebrojena djeca koja žive u ratnim okolnostima, uče ga koristiti već u dobi od sedam godina (*Machel Study...*, 2009). Premda je lakše i jednostavnije za uporabu nego ikad, lako naoružanje je ubojitije nego ikad. Ovo oružje se najčešće koristi u suvremenom ratovanju, te uzrokuje 80-90% ukupnih žrtava. Dijete naoružano modernom automatskom puškom ima vatrenu moć jednog cijelog Napoleonova puka (Singer 2001). Dodatni čimbenik koji pridonosi proliferaciji lakog naoružanja je pad cijena. Procjenjuje se da je nakon hladnog rata ostalo 550 milijuna komada lakog oružja viška, koje je stoga postalo vrlo jeftino i

Iako dostupno širom svijeta. Kalašnjikov se u Ugandi može kupiti za cijenu jedne kokoši, a u Keniji za cijenu kože, što je ekvivalentno cijeni od pet američkih dolara (Singer 2001).

Praksa korištenja djece vojnika širila se efektom prelijevanja, odnosno prenošenjem znanja i iskustva iz zemlje u zemlju. Militaristička skupina Lal Sena iz Nepala počela je regrutirati djecu u svoje redove nakon obuke i konzultiranja s pobunjeničkom skupinom Shining Path iz Perua i militarističkim skupinama iz Indije. U kratkom roku ova skupina je narasla s 2000 na 5000 pripadnika, od kojih su polovicu činili tinejdžeri (Spillius 2000).

Od regrutiranja do postkonfliktne reintegracije

Djeca mogu postati vojnici na različite načine. Neki su unovačeni, drugi su prisilno oteti, a neki prinuđeni pridružiti se militarističkim skupinama da bi zaštitili svoju obitelj. Vlade u nekim zemljama dopuštaju regrutiranje osoba mlađih od 18 godina, ali čak i kad je zakonski minimalna dob postavljena na 18 godina, ta se odredba često krši. Razlog za to često je neadekvatna evidencija rođenja. U mnogim zemljama ni sama djeca ne znaju koliko su stara. Stoga oni koji su zaduženi za novačenje mogu samo nagađati dob djeteta prema fizičkom izgledu (Singer 2001). Djeca iz siromašnijih slojeva društva posebno su ranjiva. Oni koji naknadno mogu dokazati da su maloljetni mogu biti otpušteni, mada ne nužno. Najčešće su oslobođena djeca bogatih roditelja koji ih mogu otkupiti (Machel 1996).

Regrutiranje

Najčešći način regrutiranja je putem otmice. Obično je članovima koji vrše otmice dan popis ciljane djece sastavljen prema potrebama i ciljevima naoružane skupine. Neke se čak koriste sofisticiranim bazama podataka populacije kako bi efikasnije odabrale onu djecu koja zadovoljavaju postavljene kriterije. Da bi otmica bila što uspješnija, pobunjeničke skupine, ali i državne vojske, ciljaju mjesta gdje su djeca najranjivija i gdje ih ima u velikom broju. Najčešće su na meti škole, tržnice i izbjeglički kampovi (Singer 2001). U nekim slučajevima zabilježeno je da je zemlja domaćin regrutirala djecu iz izbjegličkih kampova za svoju vojsku (Machel 1996). U novije vrijeme društvene mreže postaju virtualno mjesto novačenja mladih vojnika. UNICEF-ovo izvješće iz 2016. bilježi da su naoružane skupine obiju strana u sukobu na Krimu novačile maloljetnike putem društvenih mreža. Najmlađi od njih bili su trinaestogodišnjaci (Child Soldiers International). ISIS također vrlo intenzivno koristi posrednike na društvenim mrežama koji pokušavaju zainteresirati mlade od svega 13 ili 14 godina za svoju ideologiju.

Neka djeca se dobrovoljno pridružuju naoružanim skupinama. Međutim, s obzirom na okolnosti koje su ih dovele do takve odluke, jasno je da ne možemo govoriti o činu slobodne volje. Naime, djeca pod pritiskom okolnosti koje su izvan njihove kontrole, poput siromaštva i gladi, traže spas u ovakvim organizacijama koje im mogu ponuditi mnogo više od pukog života u borbi. Posebno je ranjiva siročad

koju može privući obiteljsko okruženje i redoviti obrok. U tom slučaju militarističku skupinu dijete može shvatiti kao način preživljavanja (Brocklehurst 2010).

Glad i siromaštvo mogu potaknuti roditelje da daju svoju djecu u vojnu službu. U nekim slučajevima vojska isplaćuje malu vojničku plaću izravno djetetovoj obitelji. U drugim slučajevima cijele se obitelji zajedno s djecom priključuju naoružanim skupinama. Studije slučaja govore o roditeljima koji potiču svoje kćeri da postanu vojnici ako su im izgledi za brak loši (Machel 1996).

Strukturalni razlozi također mogu motivirati dijete da se samo priključi naoružanoj skupini. Ako u okruženju vlada kaos i nasilje, dijete se može osjećati sigurnije s oružjem u rukama. Što je država nestabilnija, to više vojska može sličiti sigurnom utočištu (Brocklehurst 2010).

Osveta je još jedan od moćnih socijalnih motiva za priključivanje naoružanoj skupini, kao i propaganda koja vrlo učinkovito djeluje na adolescente s obzirom na to da se upravo u tom stadiju života formira osobni identitet. Tako medijski sadržaji koji veličaju nasilje mogu nagnati adolescente da se identificiraju s ciljevima militarističke organizacije (Singer 2001).

Obuka i borba

Nakon regrutiranja slijedi faza preobraćenja i obuke. U ovoj fazi vrlo je važno stvoriti novim regrutima osjećaj ovisnosti o organizaciji, čak i u svakodnevnim potrebama. Strah i propaganda česti su instrumenti kojima se stvara ovisnost i potiče identifikacija djece s ciljevima organizacije koje oni zapravo i ne razumiju.

Disciplina se održava ekstremnim i krajnje nasilnim metodama. U brojnim slučajevima djeca su bila namjerno izložena stravičnim prizorima i prisiljena sudjelovati u ritualnim pogubljenjima odmah nakon priključivanja grupi. Uključivanje djece u djela ekstremnog nasilja desenzibilizira ih na patnju i čini ih sklonijima nasilnom ponašanju (Machel 1996). Žrtva može biti drugo dijete (zbog neposluha ili zato što ne zadovoljava kriterije), zarobljenik ili, u najokrutnijoj verziji, roditelj ili susjed. Svako dijete koje odbije počiniti ubojstvo i samo postaje žrtva (Singer 2001).

Obuka se sastoji od uvježbavanja osnovnih vještina, poput rastavljanja i sastavljanja oružja, gađanja, postavljanja protupješačkih mina i slično. Novim regrutima često obuku drže starija djeca – *djeca veterani*. Strah od zapovjednika djecu pretvara u poslušne ubojice koji izvršavaju najopasnije zadatke. Djeca su u borbi često ubojitija od odraslih vojnika, jer kod djece nije dovoljno razvijen osjećaj vrijednosti života. Mnoge studije slučaja pokazuju da djeca u borbi ne osjećaju strah, već uzbuđenje, a borbu doživljavaju kao zabavu (Singer 2001). Prisjećajući se borbe u Mjanmaru, jedan je vojnik rekao: „Bilo je puno dječaka koji su jurišali kao da su besmrtni ili neprobojni, jer su nastavili trčati prema nama iako smo pucali na njih“ (Machel 1996: 19). Zapovjednici koriste dječju neustrašivost i dodatno je potiču alkoholom, drogama i religioznom indoktrinacijom.

Promjenjiva i sve kompleksnija iskustva u ratovanju stvaraju nove prilike za djelovanje djece vojnika. Uloge mogu biti osmišljene posebno za njih, utemeljene na pretpostavkama o njihovoj tjelesnoj i mentalnoj nerazvijenosti te prilikama koje iz

toga proizlaze. Djecu se može poticati da se *igraju u ratu*, uzmu drogu ili da pucaju naslijepo u bliskom obiteljskom okruženju (Brocklehurst 2010: 418). Djeca su danas među najsvirepijim borcima i što su mlađi, to su opasniji. S druge strane, djeca su u ratu potrošna i često se koriste kao štit ili topovsko meso bilo da se u borbi koriste kao prethodnica koja svojim tijelima štiti živote svojih zapovjednika, bilo da se njima ispituju minska polja metodom pokušaja i pogreške. Još jedna samoubilačka uloga djece na bojištu je napad *ljudskim valom*. Svrha takvog napada je da neprijateljski vojnici istroše snagu i municiju na lake mete, odnosno djecu koja jurišaju ravno na njih. Djeca koja se opiru i ne trče u smjeru pucnjave bivaju kažnjena i ubijana.

Djeca mogu biti prisiljena da čine ono što njihovi odrasli pandani ne žele činiti ili smatraju da djeca to mogu učiniti bolje. Kolumbijska vojska djecu regrute naziva *mala zvona* i koristi ih kao pomoćnu stražu, a gerile ih nazivaju *male pčele* jer *ubadaju* neprijatelje prije nego što su i svjesni da su napadnuti. U jednoj borbi elitna postojba djece siročića, koju su obučili Tamilski tigrovi, opkolila je i pogubila 200 vojnih zapovjednika u Šri Lanki, što je demoraliziralo cijelu vojnu postrojbu (Singer 2001).

Odanost ili bijeg

Djeca mogu biti toliko indoktrinirana da ne žele napustiti svoj život vojnika. Upravo je u tome prednost djece vojnika u odnosu na njihove odrasle pandane – djeca su poslušnija, ne preispituju naredbe i njima je lakše manipulirati (Machel 1996). Mnoga djeca postaju ovisna o drogama koje im se daju, dok drugi razvijaju vlastiti identitet u oružanoj skupini i veze s drugom djecom koje ih sprečavaju da napuste svoju *braću po oružju*. Međutim, najjači faktor koji veže djecu za naoružanu skupinu je strah, strah od onog što bi se moglo dogoditi ako probaju pobjeći, a uhvate ih. Ako dijete služi u državnoj vojsci, njegov se bijeg, kao i u slučaju odraslih, smatra dezertersvom, te se kažnjava strijeljanjem. U pobunjeničkim skupinama kazne predstavljaju priliku za daljnju indoktrinaciju. Djecu koja su pokušala pobjeći najčešće moraju ubiti druga djeca, i to obično hladnim oružjem da bi taj brutalan čin doživjela što osobnije (Singer 2001).

Bez obzira na te zastrašujuće rizike, mnoga djeca ipak koriste svaku priliku za bijeg. Najpogodniji trenutak za bijeg je tijekom borbe, kada drakonska pravila pobunjeničkih vođa ne vrijede. Neki jednostavno ostave svoje oružje i predaju se vladinim vojnicima. Drugi bježe u grmlje te nakon bitke traže pomoć od civilnog stanovništva. Međutim, civili na djecu vojnike često gledaju kao na pobunjenike, pa ih ubijaju iz straha prije nego što postave ikakva pitanja (*The Scars of Death*, 1997).

Reintegracija nakon sukoba

Upletenost djece u oružani sukob ne prestaje završetkom sukoba. Djeca nakon sukoba zauvijek nose teret konflikta. Mnogi od njih bili su primorani da čine grozote, čak i nad svojim bližnjima, zbog čega, osim fizičkih, iz rata nose i psihološke ožiljke (Singer 2001). Učinkovita socijalna reintegracija najviše ovisi o podršci obitelji i društvene zajednice. Veliki izazov društvene zajednice nakon svršetka oružanog konflikta je vraćanje povjerenja djece u ljude koji ih okružuju. To se posebno odnosi

na djecu koju su zlostavljali njihovi prijatelji i susjedi, kao što se dogodilo u Ruandi (Machel 1996).

Dugoročno najopasnija posljedica rata po djecu je poremećaj njihovog psihološkog i moralnog razvoja. Mnogobrojnoj djeci rat je oduzeo godine koje su trebali provesti u školi, pa nakon rata nemaju nikakve vještine ni znanja osim korištenja oružja i ubijanja (Singer 2001). U tom smislu pokazalo se da su obrazovanje, mogućnost za razvoj karijere i ekonomska sigurnost obitelji najvažnije odrednice uspješne socijalne reintegracije djece vojnika i, ono najvažnije, to su čimbenici koji sprečavaju njihovo ponovno regrutiranje. Obrazovanje za bivše dijete vojnika ne znači samo put k zapošljavanju, nego mu pomaže da normalizira svoj život i razvije identitet drugačiji od onog u ratu. Učinkoviti programi reintegracije moraju se pozabaviti kulturološkim i religijskim kontekstom društvene zajednice, jer zajednica često sprečava reintegraciju djece vojnika. Mnogi učitelji i roditelji protive se uključivanju bivših boraca u škole bojeći se da će imati loš utjecaj na drugu djecu. U nekim afričkim kulturama postoje religijska uvjerenja da svakog tko je ubio progone zli duhovi žrtava. Stoga prihvatiti bivšeg dječjeg vojnika u svoje selo znači prihvatiti zle duhove. U takvim situacijama učinkovitim se pokazalo uključivanje tradicionalnih iscjelitelja i primjena rituala *duhovnog čišćenja*. Kulturološke odrednice posebno snažno utječu na reintegraciju djevojčica koje su bile silovane i seksualno zlostavljane u ratu. Njih često odbacuje obitelj i one nemaju nikakve izgleda za brak, te naposljetku postaju žrtve prostitucije (Machel 1996).

Političke strukture mogu ugroziti reintegraciju djece vojnika u društvo koristeći ih u vlastitoj političkoj propagandi. Human Rights Watch navodi da su pripadnici Narodne obrambene snage Ugande na svojim javnim skupovima pokazivali djecu koja su pobjegla iz pobunjeničkih skupina kako bi dobili podršku za borbu protiv njih. Takva praksa javnog prikazivanja djece i čitanja njihovih imena, te iznošenja detalja o njihovu bijegu, povećava vjerojatnost odmazde pobunjenika protiv bjegunaca ili njihovih obitelji, a djeci koja i dalje služe u naoružanim skupinama otežava bijeg (*The Scars of Death*, 1997).

Dodatna otežavajuća okolnost u reintegraciji je da se djeca bivši vojnici teško odvikavaju od shvaćanja nasilja kao legitimnog sredstva postizanja ciljeva. Čak i ako su se u ratu borili za pravedan cilj, poput borbe protiv politike aparthejda, prijelaz na nenasilan način života vrlo je težak, posebice u društvima u kojima su siromašno i nepravda svakodnevni (Machel 1996).

Djeca u novim ratovima

U prošlosti su ratovi bili isključivo u domeni odraslih. Djeca su u njima uglavnom bila kolateralne žrtve. Slučajevi korištenja djece u borbi, poput organizacije nacističke omladine Hitlerjugend, bili su izolirani vremenski i geografski i nisu predstavljali generalnu praksu, a djeca nikada nisu činila integralni dio vojnih jedinica. Međutim, priroda oružanih sukoba značajno se promijenila u poslijednjih nekoliko desetljeća, a uloge djece u njima prerasle su iz pomoćnih u primarne. Djeca su postala integralni

dio organiziranih vojnih jedinica, kao i paravojnih i terorističkih na svim kontinentima osim Australije i Antarktike (Singer 2001).

Dok je 20. stoljeće obilježio razvoj ratne mehanizacije te pojava nuklearnog naoružanja koje je dovelo do hladnog rata, fenomen 21. stoljeća su takozvani *novi ratovi* (Blin 2011). Iako neki autori, poput Maleševića (2011), tvrde da nije došlo do suštinske promjene u prirodi ratova, te da su uzroci i ciljevi ratova danas isti kao i u prošlosti, neupitno je da se u ostvarenju ciljeva rata danas koriste sasvim nove strategije i novi akteri. Također je potvrđeno da je sve više djece direktno uključeno u oružane sukobe.

Novi ratovi zamagljuju tradicionalne podjele na legalne i nelegalne sudionike, državne i nedržavne aktere, vojnike i civile, političke i lukrativne ciljeve. Rat je prenesen iz političke u civilnu sferu posredstvom sudionika u ratu – privatnih policija, gospodara rata, kao i pomoću ciljeva rata koji više nisu u javnopolitičkoj, nego privatnoj ekonomskoj sferi interesa (Bauman 2000. prema: Malešević 2011).

Bauman (2000. prema: Malešević 2011: 335) tvrdi da „je prošlo vrijeme masovnih vojnih regruta, ideološke mobilizacije, domoljubnih zanosa i predanosti stvari“. *Novi ratovi* ne slijede ideološke i geopolitičke ciljeve, nego se često vode oko osobnih ciljeva i resursa. Takve ratove Bauman naziva „predatorskim ili parazitskim ratovima i razlikuje ih od visokotehnoloških ratova“ (kakve vodi SAD). Predatorski ratovi su posljedica propadanja zemalja Trećeg svijeta nakon hladnog rata. U hobsovsom okruženju u kojem vlada sustavna korupcija i kriminal, slabe države gube svoj monopol nad legitimnim sredstvima prisile, što dovodi do opće privatizacije nasilja (Malešević 2011). Cilj predatorskih ratova je uspostavljanje kontrole, eksploatacija i ilegalna trgovina prirodnim resursima, poput dijamanata, zlata, droge, drveta i drugih resursa zajedno s trgovinom oružjem. U ovim ratovima djeca su korištena ne samo u vojne svrhe, već i za mnoge nove oblike opasnog rada. U Demokratskoj Republici Kongo, gdje se intenzivno vode borbe oko eksploatacije mineralnih izvora, uobičajeno je da djeca rade u rudnicima. Problem se povećava zbog toga što naoružane skupine koje upravljaju resursima obično upravljaju i društvenim strukturama te djelatnostima koje bi trebala kontrolirati država, poput zdravstva, obrazovanja, policije i pravosuđa. Na taj način naoružane skupine tlače i iskorištavaju civile pod krinkom legitimnosti. Sankcije i embargo koje nameće međunarodna zajednica zemljama u kojima se vode predatorski ratovi često nemaju željeni humanitarni učinak te dovode do još većeg siromaštva, ugnjetavanja i smrtnosti djece (*Machel Study...*, 2009).

U *nove ratove* uključeni su novi nedržavni akteri – privatne vojske, kriminalne bande i gospodari rata umjesto profesionalnih vojnika. Proliferacija oružanih skupina najočitija je u recentnim događanjima u Siriji. Prema podacima Uppsala Conflict Data Programa (UCDP Syria), nakon arapskog proljeća 2011. godine u Siriji je izbio građanski rat u kojem se do danas formiralo više od tisuću različitih oružanih frakcija zaraćenih s vladom Bašara al-Asada i međusobno. Velika većina njih koristi djecu kao vojnike. Prema nalazima UNICEF-a, više od polovine djece regrutirane u Siriji 2015. godine je mlađe od 15 godina, a mnogi su stari svega sedam godina (Davison

2016). Rješavanje ovog problem priječi činjenica da nedržavne naoružane skupine nisu i ne mogu biti subjekti međunarodnih sporazuma. Rezultati napora za rješavanje ovog problema doveli su do potpisivanja brojnih unilateralnih ili bilateralnih sporazuma s nedržavnim skupinama koji se odnose na regrutiranje djece u vojne svrhe. Od 1999. godine više od šezdeset naoružanih nedržavnih skupina potpisalo je takve sporazume. Znatno broj njih obvezao se da neće regrutirati osobe mlađe od 18 godina. Međutim, budući da su mehanizmi praćenja provedbe takvih sporazuma ograničeni, ne zna se jesu li oni učinkoviti ili su samo način na koji naoružane skupine legitimiziraju svoje djelovanje a da pritom ništa ne mijenjaju u praksi. Pored toga, brojne naoružane skupine odbijaju bilo kakav dijalog kad je riječ o problemu regrutiranja djece. Među njima su ISIL, Boko Haram, Al Shabab i mnoge druge, a s obzirom na to da broj naoružanih skupina eksponencijalno raste, vrlo je teško postići dogovor sa svakom od njih pojedinačno i pratiti njegovu provedbu.

Tradicionalna podjela na međudržavne i građanske ratove također je dovedena u pitanje. Generalno mišljenje da je sve manje međudržavnih, a sve više unutardržavnih sukoba na svijetu, što rezultira intenzivnijom uporabom djece vojnika, pokazalo se netočnim. Naime, analiza dostupnih podataka (preuzeti iz godišnjih izvješća posebnog povjerenika glavnog tajnika UN-a za djecu i oružane sukobe, te Uppsala Conflict Data Programa (UCDP)) pokazala je da broj zabilježenih međudržavnih i unutardržavnih sukoba u proteklih deset godina upravo proporcionalno raste i pada, te da broj regrutirane djece vojnika u promatranom periodu prati isti trend. Broj djece vojnika raste kada raste broj sukoba, bilo međudržavnih, bilo unutardržavnih. Ovakav rezultat može se pripisati zamagljenju tradicionalnih razlika između međudržavnih i građanskih ratova. Današnji sukobi nisu ni isključivo međudržavni, ni isključivo građanski, već imaju elemente obje kategorije. Sve više građanskih ratova koji se vođe među nedržavnim vojnim skupinama naposljetku eskalira u sukob širih razmjera u koji su uključene susjedne zemlje, ali i velike sile.

U *novim ratovima* koriste se nove ratne taktike, terorističke i gerilske, umjesto konvencionalnih. Proliferacija terorističkih organizacija i internacionalizacija njihova djelovanja također je pridonijela trendu korištenja djece u sukobima. Terorizam se može definirati kao prijetnja uporabom nasilja ili uporaba nasilja organiziranih skupina koje posredstvom psiholoških učinaka nastoje ostvariti političke ciljeve (Brocklehurst 2010). Budući da ugroženost djece izaziva daleko veće psihološke učinke, odnosno daleko veću pozornost i zabrinutost nego ugroženost odraslih, djeca su često ciljane mete terorističkih napada. Zahtijevajući pravo na nacionalnu državu, čečenski teroristi su 2004. godine zatočili učenike i nastavnike osnovne škole u ruskom gradu Beslanu. Talačka kriza trajala je tri dana i završila se s 331 žrtvom, od čega je 160 djece. Međutim, djeca nisu samo žrtve terorističkih napada, već su sve češće sudionici i počinitelji. Izvještaji govore da su u Afganistanu djeca intenzivno korištena za počinjenje napada. Mnogi bombaši samoubojice u toj zemlji su djeca od 11 do 15 godina kojima je obećan novac ili su jednostavno prisiljeni. U Iraku je Al-Qaeda ostavljala djecu u automobilima bombama kako ti automobili ne bi pobuđivali sumnju (*Machel Study...*, 2009).

Kako djeca mijenjaju sukobe

Singer upozorava da je fenomen djece vojnika doveo do niza promjena u dinamici konflikata, od kojih nažalost nijedna nije pozitivna. Mnogi se ratovi, nažalost, ne bi ni dogodili da nije bilo djece da se u njima bore.

Regrutiranje djece omogućilo je mnogim militarističkim skupinama da brzo i lako, i što je najvažnije jeftino, izgrade ili uvećaju svoje vojske. Ova je praksa posebno prisutna u propalim zemljama, gdje je omogućila čak i najslabijim i najmanje popularnim organizacijama da ostvare značajnu vojnu moć s minimalnim ulaganjima. Ogromni gubici života uzrokovani ratovima i opakim bolestima u tim zemljama znatno su smanjili broj odraslih koji bi se mogli regrutirati. Tamo gdje nema dovoljno odraslih ili nema dovoljno onih koji su voljni prihvatiti vojnu službu, djeca su rješenje.

Djeca omogućavaju mnogim pobunjeničkim skupinama da opstanu unatoč činjenici da gube na popularnosti. Djeca služe u mnogim sukobima koji se vode radi ostvarenja osobnih ciljeva i pohlepe vođa, kao što su borbe oko prirodnih resursa. Donedavno su takve skupine imale političke agende i ideologije koje su im osiguravale potporu za djelovanje. Sada se one mogu osloniti na nasilje, ideologija im nije potrebna. Posljedično, militarističke skupine su destruktivnije i nasilnije u svojim operacijama, jer ne moraju uspostaviti dobru vladavinu, niti se brinuti o prosperitetu domaćeg društva da bi opstali na vlasti (Singer 2001). Statistika pokazuje da se korištenje djece vojnika itekako isplati. Klasičan primjer je Charles Taylor koji je u Liberiji svoju pobunjeničku skupinu od 150 amaterskih vojnika pretvorio u pravu vojsku regrutirajući tisuće maloljetnika. Ta mu je vojska naposljetku priskrbila najvišu funkciju u državi. Djeca vojnici doveli su ga 1997. godine na mjesto predsjednika Liberije (Singer 2001).

Skupine koje koriste djecu vojnike brzo i lako nadomještaju svoje ratne gubitke, jer je samo mali broj odraslih dovoljan da upravlja organizacijom. Revolucionarna ujedinjena fronta u Sijera Leoneu u dva je navrata skoro sasvim uništena, ali se svaki put uspjela regenerirati regrutirajući djecu (Singer 2001).

Sama prisutnost djece u ratu drastično uvećava svirepost i kršenje svih postulata pravednog ratovanja. Budući da djeca omogućuju militarističkim skupinama da se bore za osobnu materijalnu korist, osnovna pretpostavka pravednog ratovanja – pravedan uzrok, te pravedna namjera rata, u potpunosti su diskreditirani. Razlikovanje boraca i neboraca u slučaju djece vojnika kontradiktorno je samo po sebi, ali i u kontekstu korištenja djece za napade na civile. Pravedno postupanje prema ranjenicima i ratnim zarobljenicima također je zanemareno u sukobima u koje su upletena djeca. Ranjenici se obično ubijaju na licu mjesta, a zatvorenici služe kao žrtve na kojima se djeca vježbaju (Singer 2001).

Mogu li djeca biti odgovorna za zločine počinjene u ratu?

Prema Konvencija UN-a o pravima djeteta, djeca su nositelji prava, ali ne i odgovornosti koje proizlaze iz tih prava. Djeci su zajamčena prava preživljavanja, zaštitna prava, razvojna prava, te prava sudjelovanja, dok društvena zajednica ima obvezu osigurati ta prava svakom djetetu. Smatra se da djeca ne mogu donositi odluke potpuno racionalno, pa zakon ima ulogu surogat-roditelja koji štiti njihove najbolje interese. Međutim, postoje izvjesne kontradikcije među različitim instrumentima međunarodnog prava. Iako Konvencija definira dijete kao osobu mlađu od 18 godina, ona dopušta dobrovoljno regrutiranje djece u dobi od 15 godina. Fakultativni protokol glede uključivanja djece u oružane sukobe tu je granicu pomaknuo na 16 godina, dok u praksi mnoge zemlje legalno regrutiraju i mlađu djecu pod krinkom vojnih škola. Vijeće sigurnosti UN-a svrstalo je regrutiranje i korištenje djece vojnika, bilo prisilno bilo dobrovoljno, među šest ozbiljnih povreda prava djeteta. Naime, s obzirom na okolnosti koje mogu dovesti do djetetove odluke da se priključi vojsci, poput gladi, siromaštva, društvene nepravde i nesigurnosti, jasno je da ne možemo govoriti o činu slobodne volje. Ako dijete ne može samostalno donijeti odluku o dobrovoljnom priključivanju vojsci, onda ne može biti odgovorno ni za djela počinjena tijekom vojne službe. Međutim, kao što države nalaze načine da legalno regrutiraju djecu, tako nalaze i načine kako ih kazneno goniti. Djeca su pritvorena iz sigurnosnih razloga u Burundiju, Kolumbiji, Demokratskoj Republici Kongu, Iraku, Izraelu i na Filipinima. Brojna palestinska djeca, od kojih neka imaju svega 12 godina, zatvorena su u izraelskim zatvorima pod optužbom da su Izraelce gađali kamenjem. U Iraku je više od 1500 djece bilo pritvoreno zbog postavljanja protupješačkih mina. Pritvarale su ih iračke vlasti, ali i američke snage.

U Rezoluciji 2225 Vijeća sigurnosti UN-a (Resolution 2225 (2015): 4) Vijeće je apeliralo na članice da razmotre nesudske mjere kao alternativu kaznenom progону djece koja su bila povezana s naoružanim skupinama i naglasilo da bi lišavanje slobode djece trebalo koristiti samo kao krajnju i kratkotrajnu mjeru koju treba izbjegavati kad god je to moguće. Iako je ovime Vijeće pokazalo zabrinutost zbog prakse kaznenog progona djece nakon oružanog sukoba, proglašavajući pritvaranje djece krajnjim rješenjem Vijeće je zapravo dalo legitimnost takvoj praksi.

ZAKLJUČAK

Djeca su oduvijek prisutna u svim aspektima društvenog života, pa tako i političkog. Međutim, razumijevanje djetinjstva kao i njegov značaj mijenjali su se tijekom povijesti. Dijete je nesumnjivo u fokusu današnjeg zapadnjačkog društva, čemu su pridonijeli globalizacijski procesi koji su vremenski i prostorno udaljena stradanja djece učinili aktualnim predmetom zabrinutosti cijele svjetske populacije. Slike nevine i bespomoćne djece, čija nijema lica pričaju tisuće potresnih priča, nezaobilazan su prizor u svakom medijskom sadržaju koji izvještava o ratnim zonama.

Djeca mogu biti instrumenti i objekti međunarodne sigurnosne politike. Instrumentalizacija djece u političke svrhe vrši se njihovim indirektnim uključivanjem u političku propagandu u kojoj imaju uloge simbola nacionalnog identiteta, političkih valuta, ikona izvanrednih stanja, sredstava ideološke indoktrinacije i druge. Djetinjstvo nije samo biološka kategorija, već i socijalno-kulturološki konstrukt. U suvremenoj percepciji djetinjstva kao vrednijeg i ranjivijeg nego ikad prije, djeca postaju moralne reference i imperativi za djelovanje. Stoga djeca danas predstavljaju vrijedan resurs i moćno oružje motivacije i manipulacije odraslima.

Djeca postaju objekti međunarodne sigurnosti onda kada su direktno uključena u oružane sukobe u ulozi žrtve ili u ulozi počinitelja. Evolucija takozvanog novog ratovanja utjecala je nizom čimbenika na učinkovitije pretvaranje djece u borce. Sve do 20. stoljeća ratovi su bili u isključivoj domeni odraslih. Djeca su u njima bila kolateralne žrtve. U suvremenim sukobima djeca imaju primarne uloge, te često čine integralni dio organiziranih vojnih jedinica, pobunjeničkih, terorističkih, ali i državnih. Njihovo učešće u ratovima po brojnosti i rasprostranjenosti daleko nadilazi oskudnu pozornost koju izaziva.

S obzirom na sve postojeće kontradikcije u međunarodnom pravu, o zaštiti djece u oružanim sukobima možemo govoriti samo hipotetički. Države nisu voljne odreći se svoje autonomije u odlučivanju te kao kreatorice međunarodnih sporazuma uvijek ostavljaju prostor za različite interpretacije i legalno nepridržavanje preuzetih obaveza. Nacionalni interesi, čini se, još dugo će imati prioritet pred interesima djece.

LITERATURA

- Aprčević, Milena. 2018. Erdogan: Okrenite se, pogledajte te žene i djecu... Antena M, 8. travnja. <http://www.antenam.net/svijet/75290-erdogan-okrenite-se-pogledajte-te-zene-i-djecu> (pristupljeno 25. travnja 2018.).
- Archard, David. 2004. *Children: Rights and childhood*. London: Routledge.
- Ariès, Philippe. 1962. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage.
- Blin, Arnaud. 2011. Armed groups and intra-state conflicts: the dawn of a new era? *International Review of the Red Cross* 93(882): 287–310.
- Boyden, Jo i Deborah Levison. 2000. *Children as economic and social actors in the development process*. Working paper 2000:1. Stockholm: Expert Group on Development Issues, Ministry for Foreign Affairs. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.120.1198&rep=rep1&type=pdf>.
- Brocklehurst, Helen. 2006. *Who's Afraid of Children? Children, Conflict and International Relations*. Aldershot: Ashgate.
- Brocklehurst, Helen. 2010. *Djeca i rat*. U: *Suvremene sigurnosne studije*, ur. Allan Collins. Zagreb: Politička kultura. Str. 407–425.
- Cape Town Principles and Best Practices. 1997. Cape Town: UNICEF.

- CARE. <https://www.care.org/emergencies/facts-about-landmines#Q3> (pristupljeno 18. svibnja 2018.).
- Child Soldiers International. <https://www.child-soldiers.org/news/child-soldiers-world-index-reveals-shocking-scale-of-child-recruitment-around-the-world> (pristupljeno 15. svibnja 2018.).
- Coppock, Vicki i Mark McGovern. 2014. 'Dangerous Minds'? Deconstructing Counter-Terrorism Discourse, Radicalisation and the 'Psychological Vulnerability' of Muslim Children and Young People in Britain. *Children & Society* 28(10): 242–256.
- Davison, John. 2016. Syrian war creates child refugees and child soldiers: report. Reuters, 14. ožujka. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-children/syrian-war-creates-child-refugees-and-child-soldiers-report-idUSKCN0WG0R0> (pristupljeno 15. svibnja 2018.).
- Kirollos, Mariam et al. 2018. *The War on Children*. Save the Children International.
- Konvencija UN-a o pravima djeteta. 1989. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf.
- Machel, Graça. 1996. Impact of armed conflict on children: note / by the Secretary-General. New York: UN.
- Machel Study 10-Year Strategic Review: Children and Conflict in a Changing World*. 2009. UNICEF.
- Malešević, Siniša. 2011. *Sociologija rata i nasilja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- McDonald, Alun et al. 2017. Invisible wounds: The impact of six years of war on the mental health of Syria's children. Save the Children.
- Moeller, Susan. 2002. A Hierarchy of Innocence: The Media's Use of Children in the Telling of International News. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 7(1): 36–56.
- Quine, Maria Sophia. 1990. *From Malthus to Mussolini: The Italian Eugenics Movement and Fascist Population Policy, 1890–1938*. PhD Thesis. University College London.
- Resolution 2225 (2015) Children and armed conflict. Security Council. <http://unscr.com/en/resolutions/2225>.
- The Scars of Death: Children Abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda. 1997. Human Rights Watch / Africa. <https://www.hrw.org/legacy/reports97/uganda/>.
- Singer, Peter W. 2001. Caution: Children at War. *Parameters* 31(4): 156–172.
- Spillius, Alex. 2000. Red Army brings terror to land of the Gurkhas. *The Telegraph*, 7. listopada. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/nepal/1369297/Red-Army-brings-terror-to-land-of-the-Gurkhas.html> (pristupljeno 15. ožujka 2018.).
- UCDP (Uppsala Conflict Data Program) Syria. <http://ucdp.uu.se/#country/652> (pristupljeno 13. svibnja 2018.).

UNHCR, Figures at a Glance. <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
(pristupljeno 13. svibnja 2018.).

UNICEF: Boko Haram use of child bombers soars. 2017. Al Jazeera, 22. kolovoza.
<https://www.aljazeera.com/news/2017/08/unicef-boko-haram-child-bombers-soars-170822160541719.html> (pristupljeno 17. lipnja 2018.).

CHILDREN AND CONFLICTS: CHILDREN AS INSTRUMENTS AND OBJECTS OF INTERNATIONAL SECURITY

Jelena Galijašević

SUMMARY

Children have been present in international politics throughout the whole history of humanity. However, the roles they played in the policy of war and peace has been changing with changes of ideas that adults had about the value and vulnerability of childhood. The modern conception of childhood as a period of innocence and vulnerability that needs protection has given soft power to children and made them instruments of political and war propaganda through numerous roles, such as the symbols of national identity, the icons of war, the peace zones, instruments of legitimizing violence and others. The vulnerability of adults towards children, more than vulnerability of children themselves, has generated political capital of childhood and enabled its use as an instrument of manipulating adults. Children are also directly involved in armed conflicts, either as victims or as perpetrators. Thus, childhood becomes an object of international security. About three hundred and fifty million children currently live in conflict zones, more than eleven million of them are made refugees, and three hundred thousand children serve as soldiers. The evolution of so-called *new wars*, followed by the trend of proliferation of armed groups, the privatization of violence, and shifting of war goals from political to economic sphere, has enabled even more intensive exploitation of children in conflicts. Great efforts made in creating effective international legal protection of children have been undermined by numerous contradictions in international law which leads to the question whether effective international child protection is even possible.

Keywords: children, armed conflicts, conception of childhood, child rights, new wars, international security, children soldiers.

